

Г.В. Христокін  
д.філос., н., проф.,  
(Національний авіаційний університет, Україна)

### **Російсько-українська війна в контексті конфлікту наративів країн Заходу та Глобального Півдня**

*В статті зафіксовано конфлікт наративів на міжнародному рівні, який відбувається за лаштунками російської агресії. Між собою стикаються геополітичні наративи, що представляють інтереси Заходу, росії та країн Глобального Півдня, що впливають на прийняття політичних рішень та визначають рівень підтримки України.*

Суттєвим фактором сучасних суспільно-політичних процесів є зростання конфліктності політичних наративів країн Заходу та Глобального Півдня, які набувають все більшого значення в часи глобальних трансформацій. Особливої ваги аналіз конфліктності наративів набуває під час повномасштабної російської агресії, коли засобами пропаганди медіа росії впливають на міжнародну спільноту і виправдовують війну проти України. Російські наративи завуальовані, вони не завжди напряду закликають до війни, а навпаки говорять про альтернативи для сучасного світу. Росія використовує маргінальні наративи країн, що розвиваються для подолання впливу Заходу. Цим самим, вона зацікавлена в посиленні протистояння між Західним світом та країнами Глобального Півдня, намагаючись використати цей конфлікт для переформатування світу та посилення коаліції антизахідних країн. Україна опиняється в епіцентрі цього протистояння і не завжди може чітко представити свою позицію. Росія видає Україну як маріонетку Заходу і намагається знизити можливість підтримки України в країнах Африки, Латинської Америки та Азії. В той же час, підтримка цих країн є важливою для України і держава має працювати в цьому напрямі. Саме тому актуальною темою дослідження є дослідження геополітичних наративів, що представляють міжнародну позицію країн, роль яких в цій війні має значення. Вивчення впливу та конфлікту стратегічних наративів країн Заходу та Глобального Півдня, їх ролі в умовах російсько-української війни та пошук механізмів нейтралізації їх впливу є надзвичайно актуальним і своєчасним завданням.

Війна проти України має не лише локальний, але й глобальний вимір, який пояснюється геополітичними метанаративами різних акторів цього конфлікту. В українській картині світу, центром конфлікту та агресії є Україна, яка намагається отримати незалежність від імперських зазіхань росії, що мріє отримати світове панування і знищити глобальне лідерство Заходу. Як пише С. Дацюк: «установки дискурсу нинішньої російської влади — це установка на імперію та реванш за минулі поразки, на ворожість до Заходу та України як його «агента», на геополітичне домінування на євразійському просторі і тим самим на світовий вплив через силове протистояння зі світом, на «російський світ» як той, хто володіє винятковістю і тому зарозуміло підноситься над рештою світу,

на фундаменталістське православ'я в його нібито моральній перевазі над іншими християнськими конфесіями та іншими релігіями» [3]. В цій картині світу Західний світ є центром глобальної цивілізації, послабити яку намагаються росія, Китай, Іран, північна Корея та їхні сателіти, які очолюють боротьбу авторитарних країн з країнами ліберальної демократії.

Наразі поширеним є *нарратив багатопольярного світу*, який просувають країни Глобального Півдня, включаючи росію та Китай. Один з експертів, що підтримує ці перетворення, Г. Дізен пише, що завершується «п'ятсот років гегемонії Заходу», зростає «прагнення світової більшості до світового порядку, заснованого на багатопольярності та суверенній рівності» [6]. Автор зазначає, що війна в Україні є «симптомом розвалу світового ліберального порядку. Війна розпалила проксі-війну між Заходом і Росією». Він вважає, що ця війна лише прискорить перехід до євразійського світового порядку, який відкидає гегемонію та ліберальний універсалізм». Зовсім несподівано він тлумачить позицію авторитарних країн: «Універсалізм, заснований на західних цінностях, замінюється цивілізаційною самотутністю, суверенна нерівність замінюється суверенною рівністю, соціалізація нижчих замінюється переговорами, а заснований на правилах міжнародний порядок відкидається на користь міжнародного права. Вестфальський світопорядок знову утверджується, хоча й з євразійськими ознаками». «Перемога Заходу над Росією відновить однопольярний світовий порядок, а перемога Росії закріпить багатопольярний» [6].

Подібні нарративи виходять з не очевидних і цілком ілюзорних позицій, що ніби то подолання «гегемонії Заходу» і створення багатопольярного світу має призвести до кращого і тривалого миру. Ми переконані, що це не так. Багатопольярний світ, як його бачить Г. Дізен, це світ без спільних правил, в якому кожен сильний гравець буде мати можливість робити вигідне для нього, де будуть панувати прагматичні відносини і домовленості сильних країн. Це світ в якому слабкі не будуть мати ніяких гарантій на власний розвиток і безпеку. І приклад України та багатьох інших невливових країн світу це доводить. За цією логікою, наприклад малі пострадянські країни східної Європи мали б слухати погрози росії і не прагнути до ЄС і НАТО. Але ж це позбавляє Молдову, Україну, Грузію права на вибір власного розвитку. З чим ми можемо погодитися так це з тим, що в Україні відбувається конфлікт світових гравців за новий геополітичний порядок світу, і Україна стала місцем зіткнення між ними. Ми переконані, що Україна зараз бореться не лише за власну територію і незалежність, але за місце в цьому новому світовому порядку.

Ми не повинні забувати про пануючий серед країн Глобального Півдня гранд-нарратив бачення Заходу, як історичного «колонізатора та експлуататора». Чимало незахідних країн переконані, як зазначав Ю. Павленко, що основною «контраверзою глобалізації є протиріччя (що посилюється) між групою найбільш розвинутих країн Заходу й рештою людства, яке зазнає експлуатації (головно через нееквівалентний обмін) з боку світових лідерів і все більше, у своїй масі, відстає від них» [4, с. 36]. Гранд-нарратив країн Глобального Півдня стверджує, що країни Заходу використовуючи свою економічну і військово-технічну перевагу, «змогли організувати навколо себе (і у своїх власних

інтересах) інше людство, мобілізувати природні і людські ресурси планети в інтересах власного прискореного розвитку, зростання своєї могутності і комфортності життя» [4, с. 37]. Особливо це помітно, коли мова йде про прибутки, вони набули характеру «капіталу транснаціональних кампаній, що базуються в силу відомих причин у країнах Заходу, насамперед у США. Останні й отримують від його функціонування надприбутки, тоді як більшість інших держав опинилася в залежності від неконтрольованих ніякими міжнародними організаціями потоків цього капіталу, і догоджають корпораціям за рахунок інтересів власних народів» [4, с. 37]. Це привело до кардинальних суперечностей між країнами Заходу й Глобального Півдня та прагненні самих сильних з них (Китаю, росії, Індії, Бразилії) до проведення самостійної економічної та політичної лінії. Ю. Павленко зазначає, що для звільнення від такої залежності, країни, що розвиваються акцентують на «глибоких культурних протиріччях - як між західними формами масової культури і традиційними цінностями не західних народів, так і в межах самої соціокультурної системи Заходу» [4, с. 40]. Тому, країни Глобального Півдня наголошують на культурному конфлікті із Заходом, особливо його спрощеними, вестернізованими моделями. «На противагу різноманіттю ідейно-ціннісних засад традиційних цивілізацій, що вступили між собою в продуктивний діалог, всесвітня вестернізація, точніше – квазівестернізація (оскільки не західні народи як такі, споживаючи комерційні культурні сурогати, зовсім не долучаються до фундаментальних основ високої культури Заходу) веде до культурно-цивілізаційного нівелювання людства», що лише поглиблює існуючі протиріччя та конфлікти [4, с. 41].

Як бачимо, цей гранд-наратив, поширений в країнах Глобального Півдня, свідчить про достатньо помітні протиріччя між західними та незахідними моделями пояснення причин нерівномірного розвитку. Цю ситуацію лише підтвердили нещодавні дослідження експертів команди «Детектора медіа» та LetsData, які виявили, що «у медіа Глобального Півдня часто спостерігаємо дискусії про російське вторгнення, які парадоксально майже не торкаються України. Натомість у центрі уваги часто перебувають західний колоніалізм, торговельні війни, санкції, глобалізація та інші широкі геополітичні дискусії. Москва лише адаптує ці «розмиті» теми під цілі своєї пропаганди й додає до них кліше, що в Україні відбувається не російська агресія, а протистояння Росії та НАТО. Це загрожує тим, що знизжує значущість України у власному захисті та нівелює її роль як суб'єкта геополітики й міжнародних відносин» [2]. І саме ці фактори визначають позицію більшості країн Глобального Півдня, які не поспішають допомагати Україні по причині, як вони вважають, прямої участі США та країн ЄС в підтримці України. Росія вміло маніпулює пануючими наративами країн Глобального Півдня (згадаємо хоча б політику росії в Африці), підлаштовуючи під них власну пропаганду і позиціонуючи себе як борців за нову модель світового порядку. Насправді, позиція росія спрямована на посилення впливу на ці країни з метою здобуття контролю над їхньою зовнішньою політикою та ресурсами.

Розглянемо варіант *прозахідного наративу*, який почав формуватися вже після початку повномасштабної війни. Він займає помірно-реалістичну позицію

в дискусії про багатополарний світ. Автори зазначають, що «всупереч очікуванням Кремля, війна консолідувала Захід, а не послабила його» [5, с. 12]. Хоча Захід став більш консолідованим, але він «не обов'язково є більш впливовим у світовій політиці» [5, с. 12]. Парадокс полягає в тому, що єдність Заходу «збігається з появою пост-західного світу» [5, с. 12]. Тобто, консолідація Заходу настала в момент, коли утворилася група країн, які «не будуть робити так, як він бажає». Важливо, що автори провели соціопитування через рік після початку широкомасштабної агресії і виявили, що «багато людей на Заході бачать майбутній міжнародний порядок як повернення біполярності часів холодної війни», коли всі країни мали так чи інакше тягнутися до полюсів Заходу і Сходу, з тією різницею, що тепер світ має поділитися «між демократією та авторитаризмом» [5, с. 12].

На думку авторів дослідження, на відміну від часів холодної війни, сьогодні головні торгові партнери не є, як правило, партнерами у сфері безпеки. Навіть коли нові держави погоджуються із Заходом, «вони часто підтримують добрі відносини з Росією і Китаєм», зберігаючи нейтралітет [5, с. 13]. На думку авторів, «Заходу варто було б розглядати Індію, Туреччину, Бразилію та інші подібні держави як нових суверенних суб'єктів світової історії», а не як об'єкти, яких «можна перетягнути на правильний бік історії» [5, с. 13]. Важливо, що ці країни «не представляють якийсь новий третій блок чи полюс у міжнародній політиці. Вони не поділяють між собою спільної ідеології, вони часто мають розбіжні або конкуруючі інтереси» [5, с. 13]. Вони знають, що не мають такого глобального впливу, як США чи Китай, але вони, безумовно, «не задовольняються тим, щоб підлаштовуватися під примхи і плани наддержав». Ми можемо погодитися з подібною позицією, що перемога України матиме вирішальне значення для формування наступного європейського порядку, але «навіть чи вдасться відновити глобальний ліберальний порядок на чолі з США». Замість цього, «Заходу доведеться жити, як один з полюсів багатополарного світу», з авторитарними країнами, такими як Китай і Росія, а також з незалежними великими державами, такими як Індія і Туреччина [5, с. 13].

Проведений, далеко не повний аналіз, демонструє, що «ЗМІ країн, які займають протилежні позиції щодо сторін війни, траншують наративи, часто протилежні за змістом і риторикою. Та створюють певну “власну реальність” для цільових аудиторій країн, сторони яких представляють» [1]. Як бачимо причини війни в Україні мають досить різні інтерпретації в міжнародному середовищі. Те, що українцям справедливо видається боротьбою проти російської агресії за своє історичне право на існування, те в антиглобалістських наративах подається як оборону росії проти «наступу Заходу». Проведені дослідження аналітиків команди «Детектора медіа» та LetsData виявили, що в медіа країн Глобального Півдня «подекуди медійний образ України цілком спотворений: Україна нібито є не самостійним суб'єктом геополітики, а пішаком на шаховій дошці для великих світових гравців; війна — протистоянням США та Росії, а не російською агресією проти України» [2]. І ці наративи, достатньо поширені серед країн Африки, Азії та Латинської Америки.

На нашу думку, українцям варто дивитися на війну враховуючи позиції та інтереси різних міжнародних учасників та розуміючи складні процеси, хід яких від України не залежить. Такий міжнародний аналіз важливий для кращого розуміння причин «нейтральності» країн Глобального Півдня та «зволікання з допомогою» країнами партнерами. Нам важливо усвідомити, що російсько-українська війна прискорила формування багатополярної моделі світу, і боротьба України є фактично боротьбою за власне місце в новій геополітичній реальності. Ми переконані, що війна в Україні кардинально вплине на подальший розклад сил в світі, який, нажаль, може не відповідати нашим національним інтересам. Але це також означає, що ми маємо продовжувати спротив агресії росії, бо своїми зусиллями ми впливаємо не лише на своє, але й на майбутнє світу. Від результатів протистояння з росією буде залежати яким стане багатополярний світ і за якими правилами він буде існувати.

### Список літератури:

1. Бабіч О., Колодка Ю. Особливості наративів війни в Україні, поширюваних в інформаційному просторі країн-учасників і провідних держав світу. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, № 78. 2023. С. 98–106.
2. Війна і битва наративів: Як російська пропаганда діє в медійному просторі Глобального Півдня. URL: <https://bit.ly/4aWWrmc> (дата звернення 10.04.24)
3. Дацюк С.А. Семантична війна проти путінської Росії. URL: <https://hvylyia.net/uk/analytics/61460-semanticheskaya-voyna-protiv-putinskoj-rossii> (дата звернення: 16.04.2024).
4. Павленко Ю.В. Глобальні протиріччя та цивілізаційна природа України. *Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій. Матеріали науково-практ. конф.* 23. 05. 2003. К. : Нац. акад. упр. К., 2003С. 31-41.
5. Ash T.G., Krastev I., Leonard M. United West, divided from the rest: Global public opinion one year into Russia's war on Ukraine. URL: <https://ecfr.eu/publication/united-west-divided-from-the-rest-global-public-opinion-one-year-into-russias-war-on-ukraine/> (дата звернення: 16.04.2024).
6. Diesen G.O. The Ukraine War & the Eurasian World. SCB Distributors, 2024. 322 c. URL: [https://doi.org/10.1007/978-981-19-1468-3\\_8](https://doi.org/10.1007/978-981-19-1468-3_8) (дата звернення: 16.04.2024).